

Veenkolonie

Strak regime binnen de poort

Midden in het typische landschap van Veenhuizen ligt het 'Tweede gesticht', een oude rijkswerkinrichting. Na een renovatie in 2005 heeft het de bestemming van landelijk gevangenis museum gekregen. Het museum bezit een grote binnenplaats, ontworpen door Buro Lubbers uit 's-Hertogenbosch, die zich naadloos voegt in de orthogonale structuur van het omringende landschap.

Tekst Froukje Nauta en Tonnie van Beek / Beeld Gerdien de Nooy

Overzicht van de binnenplaats met de plint van klinkers, het assenstelsel van betonplaten, de verschillende gebruiksvelden en de markante boomgroepen.

Het gevangenis dorp Veenhuizen, opgericht rond 1820, was oorspronkelijk helemaal op detentie gericht. Het dorp was geheel zelfvoorzienend met scholen, fabrieken, een kazerne, een hospitaal, een kerk, boerderijen en diverse typen woningen. De tucht van de penitentiaire inrichting is nog steeds te herkennen aan de strenge ordening van wegen, kavels, gebouwencomplexen en de streng moraliserende teksten op de gevels. Het dorp werd bewoond door gevangenen, personeel en hun familie. Veenhuizen was verboden terrein voor onbevoegden, tot justitie in 1981 overging tot het afstoten van eigendommen.

In het 'Tweede gesticht' werden begin negentiende eeuw bedelaars, landlopers

en wezen door justitie tewerkgesteld in de ontginning van de woeste gronden in de omgeving, die bestonden uit hoogveen en bos. Daarna heeft het gebouw dienst gedaan als rijkswerkinrichting. Sinds kort is het Landelijk Gevangenis-museum er gevestigd. Het nieuwe museum laat alle onderdelen van het gevangeniswezen zien. Behalve het museum tref je er ook een horecavoorziening, logieswoningen, kantoor- en vergader-ruimten aan.

Schakel

Veenhuizen ligt ingeklemd tussen twee waardevolle ecologische gebieden. In het noorden ligt het beekdal van de Slokkert

en in het zuiden ligt het Fochterloërveen. Veenhuizen vormt de ecologische en culturele schakel tussen deze twee landschappen.

Het dorp kenmerkt zich door een strenge orthogonale (rechthoekige), bijna Mondriaanachtige structuur van lanen, kanalen, blokvormige kavels en gebouwencomplexen. De rigide ordening van de fysieke en sociale omgeving moest van de gedetineerden geestelijk en lichamelijk gezonde burgers maken. Deze landschappelijke structuur is goed bewaard gebleven, ondanks dat veel functies verdwenen zijn.

Het carrévormige gebouw van het museum vormt het hart van Veenhuizen en wordt omkaderd door achtereenvolgens een bomenlaan, een gracht, een straat en opnieuw een bomenlaan. De grote binnenplaats (circa 120x120 m) was leeg, op drie grote boomgroepen na. Dankzij deze boomgroepen – rode beuken, esdoorns, paardenkastanjes – heeft de ruimte een duidelijke schaal.

In verhouding met de grootte van de binnenplaats is de bebouwing laag (één bouwlaag plus kap). Hierdoor zijn de boomgroepen vanuit het landschap te zien en zijn de bomenlanen juist vanaf de binnenplaats goed te ervaren. De carrévormige structuur van de bomenlanen blijft gehandhaafd. Bomen van mindere kwaliteit zullen worden gekapt zonder het ruimtelijke beeld aan te tasten. De boomstructuur op de binnenplaats reageert op de verschillende functies in het gebouw. Zo komen er bij de logieswoningen kleinere bomen en hagen.

Assenstelsel

De binnenplaats van het museum in het nieuwe ontwerp sluit aan op de indeling van strakke lanen en bloksgewijze verkaveling. In het midden van de binnenplaats, in het verlengde van de in- en uitgang van het gevangenis-museum, ligt de hoofdas. Het assenstelsel dat het perceel in verschillende velden indeelt, is gemaakt van betonplaten van 2x2 m. Zij verwijzen naar de vroegere betonfabriek op het binnenterrein waar de gedetineerden werkten. Langs het hele gebouw ligt een brede plint van gebakken klinkers, die als laad- en losroute en als fla-

neer- en looproute kan worden gebruikt.

Het complex heeft een glazen entree, hetgeen een hedendaagse interventie is op de historische bebouwing. De vloer en de looper naar de entree aan de buitenzijde van het gebouw zijn bestraat met dezelfde klinkers als de plint. De entree wordt op de binnenplaats gemarkeerd door een zware meerstammige plataan.

Velden

De maat van de vlakverdeling is bepaald door het gebruik van de binnenplaats. Er zijn diverse velden waarvan sommige een duidelijke gebruiksfunctie hebben en andere nog niet ingevuld zijn. Die bieden ruimte aan toekomstige ontwikkelingen.

Het bloemenveld ligt 40 cm opgetild zodat de rand een zitobject wordt. Hier zijn, in het gras onder de esdoorns, tienduizend krokussen aangebracht in een lijnenpatroon passend bij de inrichting van de tuin. Het speelveld, met de rode beuken en paardenkastanjes, heeft grote grastaluds. De speelobjecten zijn daarvoor zichtbaar vanaf het terras bij het café. Vanaf andere plekken staan ze juist uit het zicht. De taluds zelf vormen een aanleiding voor kinderen om te spelen.

Andere velden zijn ingericht als terras, luchtplaats, theater of tentoonstellingsruimte. De velden zonder specifieke gebruiksfunctie zijn gevuld met grind, dat 10 cm lager ligt ten opzichte van de betonnen paden. Ze bieden bijvoorbeeld ruimte voor het tentoonstellen van buitenobjecten als geschutshokken, schandpaal en galg.

Het café van het museum is vrij toegankelijk. Het terras wordt omzoomd door een haag en beschermt door een pergola die begroeid is met blauwe regen, en is een mozaïek van antracietkleurige Schellevis-betontegels in diverse formaten. In oude personeelwoningen komen logieswoningen die hun eigen privéterras hebben. De ruimte bij deze woningen is als tuin ingericht en bestaat uit hagen, vaste planten, siergrassen, fruitbomen en eveneens uit een mozaïek van Schellevis-betontegels. Hoewel sterk omkaderd door bebouwing en bomenlanen, is de binnenplaats door de eenduidige inrichting van strakke vlakken en lijnen toch met haar omgeving verbonden en andersom. ▶

Veenkolonie

Buro Lubbers

Buro Lubbers landschapsarchitectuur & stedelijk ontwerp in 's-Hertogenbosch bestaat uit een multidisciplinair team van circa 25 medewerkers. Het bureau heeft landschapsarchitecten, architecten, stedenbouwkundigen, beeldend kunstenaars, ruimtelijk ontwerpers en technici in dienst. Zij werken aan uiteenlo-

pende projecten op het terrein van landschapsarchitectuur, stedenbouw, inrichting openbare ruimte en tuinontwerp. Buro Lubbers heeft onder meer het ontwerp van de openbare ruimte en het stedenbouwkundig plan van de woonwijk Monnikhuizen in Arnhem gemaakt. Ook heeft het bureau het stadspark Westerpark in 's-Hertogenbosch ontworpen.

Het terrein in Veenhuizen meet 14.400 m² en het ontwerp is in 2006 gerealiseerd. Opdrachtgever voor de herinrichting van het museumterrein is de Rijksgebouwendienst. De ontwerpers die hebben meegewerkt aan het ontwerpplan zijn Peter Lubbers (foto), Tonnie van Beek, Sonja Kuipers, Roy Wouters en Gijs Flink.

■ 1 www.burolubbers.nl

De tuin is aangelegd door Grontmij, Assen, 1 www.grontmij.nl

- 1 De groep kastanjes in het bloemenveld dat verhoogd is aangelegd met een betonnen zitrand. Achter de gebouwen is de bomenlaan te zien.
- 2 Het zonneterras bij het café dat bestaat is met een mozaïek van Schellevis-betontegels. De pergola met blauwe regen zorgt voor beschutting.
- 3 De tuin bij de logieswoningen met hagen en fruitbomen. Iedere woning heeft zijn eigen privéterras.
- 4 Bomenlaan en gracht rondom het museum.
- 5 Het speelveld voor de kinderen waarin de boomgroepen van rode beuk en esdoorn staan. Niet alleen het houten toestel maar ook het talud geven aanleiding tot spelen.
- 6 De oude boomgroepen zijn in het ontwerp gehandhaafd.

